Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1986
чылдың
октябрь
14
вторник
№ 240 (13240)
1925 чылда үндезилеттинген.
Өртээ 3 көпеек.

СОВЕТ-АМЕРИК УЖУРАЖЫЫШКЫННЫҢ ДООЗУЛГАНЫ

РЕЙКЬЯВИК. Октябрь 12. (СЭТА-ның тускай корр.). Аңаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары М. С. Горбачевтуң АКШ-тың Президентизи Р. Рейган-биле ужуражылышкыны доозулган. Октябрь он ийиде М. С. Горбачевтуң болгаш Р. Рейганның беседазы ийи удаа болган.

Ядролуг чепсекти дүжүреринин болгаш улустар аразының айыыл чок чоруун хандырарының оруктарының кол-кол айтырыгларын чугаалажып көрген.

Ужуражылышкынның доозулганының соонда М. С. Горбачев парлалга конференциязын эрттирген болгаш аңаа делегейниң дыка хөй чурттарындан ужуражылышкынның парлалга төвүнде турар корреспондентилери олуруушкан.

М. С. Горбачев бодунуң медеглелинге болгаш айтырыгларга харыыларынга Президент Р. Рейган-биле ужуражылышкынның түңнелдерин бодунуң канчаар көрүп турарын илереткен.

М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ парлалга конференциязы

СЭКП ТК-ның Чингине секретары М. С. Горбачев октябрь 12-де Рейкьявикке совет-америк ужуражылышкынны чырыдып турар журналистерге парлалга конференциязы эрттирген.

Массалыг информация чепсектериниң төлээлекчилеринге М. С. Горбачев мынча деп медеглээн:

Кежээкиниң мендизи-биле, кадыннар болгаш дээргилер, эштер! Шуптуңарга байыр чедирдим.

АКШ-тың президентизи дээрги Рейган-биле бистиң ужуражылышкынывыстың доозулганындан бээр бир хире шак үе эрти. Ол бистиң бодап турганывыстан бичии хөй үеде болду. Ону ажыл-херек негээн. Доктааттынган үезинде парлалга конференциязынга келбээниме дээш буруум миннип тур мен.

Бо ужуражылышкын совет удуртулганың инициативазы-биле болганын билир болгай силер. Ынчалзажок дээрги Рейганның талазындан чөпшээрежилге чок болган болза, ооң болбазы база билдингир. Ынчангаш, бо ужуражылышкынны эрттирерин дээрге бистиң кады үндүрген шиитпиривис деп чугаалап болур ийик мен.

Ол ам доозулган. Чамдыкта арыннар удур көрүшсе-даа, арынны көрбейн баргылаар деп чугаалажыр ийикпе. Ылаңгыя сөөлгү үе-чадазында дыка изиг чугаа болган ужуражылышкындан чап-чаа келгеним бо. Ол чугаалажылышкын дугайында бодал-сагыжым ам-даа хевээр. Ынчалзажок чүгле бодумнуң бодалдарымны эвес, чогум чүү болганын сайгарарын оралдажып көрейн. Бо бүгү чүүлдер баштайгы бодалдар, баштайгы үнелел, баштайгы сайгарылга болур. Бо ужуражылышкынны бүгү талазы-биле ылавылап көөр апаар.

Бо ужуражылышкын улуг болган дээрзин ооң ужур-утказының дугайында, дыка делгем, дыка күженииишкиниг, дыка сонуурганчыг чугааны аңаа болдурган айтырыгларның дугайында чугаалаарымга, билип каар силер.

Ужуражылышкынның ниити байдалы найыралчы болган. Бодувустуң бодалдарывысты кызыгаар чокка, хостуг илередир аргалыг болган бис. Бо чорук делегей политиказының, ийи талалыг харылзааларының болгаш хамыктың мурнунда делегейниң бүгү хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнде турар айтырыглары — дайынның болгаш тайбынның, ядролуг боо-чепсекти бүдүрерин соксадырының, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бо тема-биле холбашкан дыка хөй чүүлдерниң дугайында айтырыглар талазы-биле билиишкинин ханыладыр арганы берген.

Ужуражылышкынның болуунуң, талаларның маргылдаазының, саналдарының утказының болгаш ооң түңнелдериниң дугайында дорту-биле тодаргайлап чугаалаар мурнунда ужуражылышкынны Рейкьявикке эрттирер дугайында инициативаны чүге үндүргенивисти тайылбырлап тур мен. Делегей парлалгазын доктаамал номчуп турар мен, ынчангаш бо ужуражылышкынны эрттирер дугайында дыңналыг кайы хире калбак деткимчени алганын көрүп турдум. Мооң-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чингине секретарының-даа адынга, АКШ-тың президентизинге-даа олар далажы бербээшпер ирги бе, мындыг ужуражылышкын эргежок чугула турган бе, кайызы кайызынга дужуп берген ирги, кым кымны удуп алган ирги дээн чижектиг хөй-хөй айтырыгларны салып турган. Ынчалзажок АКШ-тың президентизинге соңгаарладылышкын чокка ужуражыр дугайында бистиң саналывыска эге чүүл болган чылдагаан, база ол саналга ооң удурланмайн харылааны дыка улуг ужур-дузалыг чүүлдер-дир деп сагындырып-сап тур мен.

Ам бистиң бир дугаар ужурашканывыс Женеваже катап хая көрнүксеп тур мен. Ол дээрге ийи талалыг улуг чугаа болган, а ону элээн үе эрткенде, ол Женева ужуражылышкынын база-ла ол дег үнелеп турар бис. Ынчан, бир эвес силер ону сактып турар болзуңарза, бис ССРЭ биле Американың Каттышкан Штаттарының тайбыңны камгалап арттырары дээш онзагай харысалгазын хүлээп көрген болгаш ядролуг дайынны кажан-даа өскудүп болбас база ындыг дайынга тиилекчи турбас ужурлуг деп кады медеглээн бис. Ынча деп хүлээп көрүүшкүн кайгамчык улуг ужур-дузалыг. Ол ышкаш бис талаларның кайызы-даа шериг талазы-биле артык күштүг болуруунче чүткүвес деп медеглээн бис. Ол база кончуг чугула медеглел болган.

Женеваның соонда барык бир чыл эрткен. Совет удуртулга аңаа бодунга хүлээп алганы хүлээлгелеринге шынчы бооп арткан. Женевадан чанып келгеш бис боттарывыстың мораторийивисти узаттывыс: ол бо чылдың январь 1-ге чедир күштүг турган. Бистиң полигоннарывыска 14 ай иштинде чазылдырылышкын чок, шынчының — Женевага чедип алдынган дугуржулгаларга бистиң шынчывыстың, делегейниң салым-чолу дээш бистиң харысалгавыстың херечизи бо эвес чүве бе. Бир эвес олла үеде Невадада чазылдырылышкыннар уламчылап турган, ам-даа болуп турар деп чүвени бодап көөр болза, ол бүгү белен эвес шиитпирлер-дир. Январь 15-те бис улуг Медеглелди кылдывыс, ында ядролуг боо-чепсекти бо чүс чылдың төнчүзүнге чедир узуткаарының программазы үндезилеттинип кирген.

Бо чылдың июньда Варшава Керээзиниң күрүнелери Европада аңаа боо-чепсектерни болгаш чепсектиг күштерни улуг хемчээлдиг кызыгаарының дугайында комплекстиг улуг программаны саналдап киирди. Барыын Европа чурттарынга болгаш Каттышкан Штаттарга илереди турган дүвүрелди барымдаалап алыр болза, бо база улуг базым-дыр.

Чернобыльга болган халаптан кичээндириг кылгаш, бис МАГАТЭ-ниң онза сессиязын Венага эрттирер дугайында инициативаны үндүрген бис. Ол болган, ооң түңнелдерин билир силер—олар хөй талалар-биле ажыктыг болгу дег. Ам ядролуг энергетиканың айыыл чок чоруунуң хөй-хөй чугула айтырыгларын шиитпирлээр аргалыг делегей механизми бисте бар апарган.

Өскээр чугаалаарга, бистиң политикавысты ынчаар үнелээш, хөөретпейн турар мен деп бодап тур мен, чүге дээрге чүгле аңаа боданнар эвес, а фактылар дугайын чугаалап турарым ол — ядролуг чүс чылда чаа бодап көрүүшкүннүң хевирлээринге дузалаар дээш бүгү чүүлдерни кылган бис. Ук чаа көрүүшкүнүң өзүмнери үнүп турарын, ооң иштинде Европада база үнүп турарын сеткил ханышкыны-биле демдеглеп турар бис. Ол Стокгольмга чедиишкинден база көзүлген.

Женевага президент Рейган-биле дугуржулгаларны ёзугаар, оларны удуртулга болдургаш, бистиң ап чоруткан херек кырында тодаргай хемчеглеривистиң дааңзызын мооң-биле доозуп каайн. Женевага дугуржулгаларга бистиң хамаарылгазыстың кайы хире шынгызызын үнелеп көөр арганы фактылар боттары-ла берип турар деп бодап тур мен.

Рейкьявикке ужуражылышкын чүге херек апарганыл, бистиң ол инициативавыстың чылдагааннары кандыг турганыл?

Херектиң ужуру болза, делегей байдалынга улуг өскерилгелер болуруңга бистиң шуптувустуң идегеливис Женевага ужуражылышкын эрткен соонда удаваанда өжүп бадып эгелээн, мен бодаарымга — ол барымдаалыг-даа. Совет-америк чугаалажылышкыннар үезинде чүүл-бүрү дыка хөй чүүлдер чугаалаттынган, харын-даа хелүн эрттир хөй чүве чугаалаттынган, дүүн президентиге чугаалааным ышкаш, аңаа янзы-бүрү 50—100 вариант саналдар тарап турган. Чүгле чаңгыс ол чүүл безин ында чорудуп турар дискуссияларның үре-түңнелдииринге чигзиниглиг болдуруп турар. Бир эвес олар бир-ийи, че харын үш-даа вариант турган болза, дискуссияны кандыг-бир эргэ-биле кызырар, дилээшкиннерни кайы-бир чугула угаалышкыннарга моондаз болза, ук дилээшкиннер кандыг-бир тодаргай дугуржулгаларга база чазактарга саналдарга чедирер деп кордап болур турган... Ынчалза-даа кандыг-даа ындыг чүүл Женевада болбайн турар, а ында делегей политиказының кол айтырыгларын чугаалажып көрүп турар болгай. Сөөлгү үеде ол чугаалажылышкыннар, бөдүүнү-биле чугаалаарга, хөй долганышкында кирген, колдуунда муңгаштады берген. Боо-чепсекти эңдере бүдүрери соксаваан, херек болза ук эңдере бүдүрүүшкүннүң баш буруугаар билир арга чок политиктиг база шериг талазы-биле уржуктарлыг чаа өзүлдезин чайлаш чок апарган ындыг кызыгаарга кээп турары улам-на илдең апар чоруур.

Демин чугаалааным ол улуг инициативаларны делегей хөй-ниитизи үнелеп көрген. Ынчалзажок оларны америк администрациязы чогуур-биле билип, үнелеп көрбээн.

Байдал бөксүрап, делегейге дүвүрээзин катап-ла улгадып эгелээн. Делегей хайнып турар дизиимзе хөөрем эвес болур бооп, силер боттарыңар-даа ооң херечилери болуп турар болгай силер. Делегей хайнып турар болгаш бүгү чурттарның, хамыктың мурнунда улуг күрүнелерниң удуртукчуларындан, бирги ээлчегде Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының удуртукчуларындан айыылдыг угланыышкыннарны доктаадып шыдаар шиитпирлиг политиктиг күзел-сорукту, шиитпирлиг чорукту негеп турар.

Ынчангаш, болуушкуннарның ындыг чорудулгазын шыңгыы өскертиптер хире бир-ле чүүлдү кылыр ужурлуг турган. Ынчан мындыг түңнелге келдивис: чорудулгаларны эргежок чугула угланыышкынче эдилирер ужурлуг чаа идиг, күчүлүг идиг херек. Ындыг идиглерни чүгле ССРЭ-ниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының удуртукчулары кылып болур. Чогум-на харын ынчангаш, президент Рейганның июль 25-теги чагаазынга харылап тургаш, ону соңгаарладылышкын чокка ужуражыл деп чалаар деп шиитпирлээн мен. Бүгүле ажыл-херектерни бир-ийи хүн ара каггаш, соңгаарладылышкын чок ужуражыр херек, байдал ону негеп турар деп, бижээн мен.

Президентиге ол чагааны эш Шеварднадзе дамчыдып берген.

Ынчангаш бо эң чугула ужуражылышкынның болганы ол. Ооң түңнелдеринден хөй чүүлдер хамааржыр деп бодаан ийик бис. Ынчангаш ужуражылышкынга куруг келбээн бис.

Рейкьявикке чүнү эккелген бис? **Чугула улуг саналдарның бүдүн пакет бижиин** эккелген бис, ол саналдар бир эвес хүлээп алдынган болза, ядролуг чепсекти кызыгаарлаар дээш демиселдиң бүгү-ле угланыышкыннарынга ёзулуг эргелдени кыска хуусаада ук саналдар болдуруп, ядролуг чепсек чок делегейни хандырарының угланыышкынынче шимчээшкинни эңдерер арганы берген турар ийик.

Мооң сөөлүнде Американың Каттышкан Штаттарынга баарымның үезинде президент-биле кады ат салыр **дугуржулгаларның үш төлевилелдерин** белеткээрин боттарывыстың даштыкы херектер министрлеринге болгаш хамаарышкан өске-даа ведомстволарга мандаа, Рейкьявикке дагзырын президентиге саналдаан мен.

Бирээде — стратегтиг чепсек талазы-биле — 50 хуузундан эвээш эвес кызырар дугайында. Ынчаарга эң-не айыыл-өлүмнүг ол чепсекти амгы чүс чылдың төнчүзүнге чедир бүрүн узуткаарын саналдаан бис. Хөй-ниитиниң санал-оналын кезек када оожуктурар кандыг-бир кезик-чамдык базымнарны эвес, а херек кырында улуг базымнарны, ханы кызырылдаларны делегейниң манап турарын барымдаалап көрген бис. Бүгү делегейниң, ооң иштинде Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының улустарының эрге-ажыктарынга дүүштүр ёзулуг дидим, харысалгалыг базымнарны кылыр үе келген.

Стратегтиг чепсек талазы-биле дугуржулганың төлевилелин белеткээр кылдыр совет болгаш америк делегацияларга даскан болза, ук чепсектиң төөгү талазы-биле тургустунуп келген структуразын кызырарын олар ылап болгаш ак сеткилдиг деңнештирип көөр ужурлуг турган. СБК-2-ни ажылдап кылырда хүлээп көрген үш чүүлдүң дугайында чугаа болуп турар. Ынчалзажок бо айтырыгны президент-биле кажан чугаалажып эгелээривиске, Женевага чугаалажылышкыннарга-ла кедурген бүгү-ле чүүлдерни — бүгү деңнелдерни, адакты деңнелдерни, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, хөй-ле саннарны биске дөгеп, айтырыгның алыс бодун будулдурар дээш бүгү-ле чүүлдерни кыла бердилер. Ынчап баарга, мындыг тодаргайлаашкынны кылдывыс: шаап халдаарының стратегтиг чепсектериниң кезек бүрүзүнүң: чер кырында стратегтиг ракеталарның, суг адааның хемелеринде стратегтиг ракеталарның болгаш стратегтиг бомбалакчы самолёттарның ортаа кезиин кызырарын саналдаан бис.

Америк делегация ооң-биле чөпшээрешкен. Ынчангаш дыка улуг айтырыг талазы-биле дугуржуп алган турдувус.

Ынчаарга бо талазы-биле оларның аайынга киргенивисти демдеглеп, олче силерниң кичээнгейиңерни угландырып тур мен.

Ортумак ыракшылдың ракеталары бистиң девискээривиске чеде бээр болганда, оларны стратегтиг боо-чепсектиң санынга киирип, 50 хуу кызырылда дугайында саналды Женевага бистиң киргенивисти сактып тур боор силер. Ам ол негелдеден ойталаан бис, мурнуку одуругга турар чепсек дугайында айтырыгны база дүжүрген бис.

Ынчангаш ол ийи улуг айтырыг талазы-биле оларның аайынга кириишкинивистиң түңнелинде стратегтиг боо-чепсекти кызырар талазы-биле Рейкьявикке дугуржулга кылдынган.

Бистиң ийиги саналывыс ортумак ыракшылдың ракеталарынга хамааржып турар. Амга чедир чугаалажып келгенивис — аралашкак, түр болгаш өске-даа вариантылардан ойталаар, мурнуку америк варианттыже эглир ийикпе азы Европага ортумак ыракшылдың америк болгаш совет ракеталарын бүрүн узуткаар сорулга-биле боо-чепсектиң бо хевириниң талазы-биле дугуржулганы белеткээрин дагзыр деп саналдаан бис. Ынчаарга бистиң Женевага киирген саналдарывыска деңнээрге, ам Францияның болгаш Англияның ядролуг күчүзүнге дегбээн бис. Бо дээрге бистиң талавыстан оларның аайынга киргенивис дыка улуг чүүл болур дээрзин билип тур боор силер. Ол ийи чурттар — АКШ-тың эвилелчилери ядролуг улуг күчүлүг бааза болбушаан, ону улгаттырарын болгаш сайзырангайжыдарын уламчылап турар болгай. А оларның шериг талазы-биле бүгү ажыл-чорудулгазын НАТО-нуң деңнелинге сырый дүүштүрүп турар. Ол биске шуут билдингир. Ынчалзадаа дугуржулганы чедип алырынга моондак болуп турар ол чүүлдү дүжүрген бис.

Оон ыңай Азия талазы-биле сагышсыраашкын илергейлеттинген. Бо талазы-биле бот-боттарывыстың аайывыска киржип: чугаалажылышкыннарже доораан киреринче болгаш негелделеривисти тодарадыры база ону шиитпирлээриниң аргаларын тывары саналдаан бис. Бир муң километрден эвээш хемчээлдиг ыракшылдың ракеталарының дугайында айтырыг чугаажок тургустунуп келирин билип турган бис. Ынчангаш бо айтырыг талазы-биле: ол ракеталарны соксадыр болгаш оларның салым-чолунуң дугайында чугаалажылышкыннарже кирер дугайында саналды киирген бис.

Шак мындыг улуг хемчеглерни ап чорударын күзеп турар бис. Мен бодаарымга, америк тала бистен ону манаваан-даа, ынчалзажок маргылдаалыг чугааны уламчылап, Европадан боттарының ракеталарын үндүреринге таарзынмайн турарын ажыы-биле медеглээннер. Бисти база катап-ла аралашкак вариантыже чалап эгелээннер. Бис болза Европаны ортумак ыракшылдың совет болгаш америк ракеталарындан бүрүнү-биле хостаары дээш туржуп турар болгай бис.

Ол айтырыг талазы-биле чугаалажылышкын үезинде АКШ-тың Президентизиниң мурнунда кызымаа-биле бодувуң саналдап турганы чүүлүнден — «тик вариантыдан» ооң ойталап турарынче кичээнгейин угландырган бис. Ам бис ооң-биле чөпшээрештивис.

Бөгүнге чедир маргылдаа, чидиг маргылдаа чорул келген, ынчангаш бис аңаа уткуштур база бир базымны кылырып шиитпирлээн бис: Европага америк болгаш совет ракеталарны узуткап турда, Азияда бодувустуң ортумак ракеталарывыска 100-100 дайынчы октарны, а американнар — АКШ-тың девискээринде база-ла ындыг ракеталарга ынча хире октарны арттырар кылдыр медеглээн бис.

Алактың сөөлүнде ол айтырыг талазы-биле дугуржулгага база чөпшээрешкен бис, ниитизи-биле алырга, ол база-ла бистиң улуг чөпшээрежилгевис, аайынга киргенивис болур.

Ынчалза-даа бурунгаарлап шимчээри херек-ле болгай. Мен ол дугайын чаңгыс эвес удаа чугаалап келген мен. Дидим, өттүнүг чок шиитпирлер херек! Бир эвес бис эрткен үеде сүме дилеп, мырыңай өске үеге хамаарышкан чүүлдерни бөгүн бистиң кана турарывысты болгаш даарта кайда баарывысты херекке албайн, ажыглаар болзувусса, ол даартагы хүн үнмейн барып болур, бир эвес ынчаар кылыр болзувусса, кандыг-даа чугаалажылышкын болбайн баар. Бир-ле чүведен черле эгелээр ужурлуг чүве-ле ыйнаан? Бис ындыг чөпшээрежилгени кылдывыс, ол биске чиик эвес деп катаптап тур мен. Ынчангаш АКШ-тың президентизи-биле ужуражылышкын үезинде ортумак ыракшылдың ракеталарын чок кылыр болгаш кызырар дугайында айтырыг талазы-биле дугуржуп алган бис.

Ядролуг чепсекти хөйү-биле кызыгаарлаарынга белеңнээшкин-биле холбаштыр айтырыгны мынчаар тургускан бис. Бирээде, тодаргай чадаже — ядролуг чепсекти узуткаарының чадазынче кирип турар болзувусса, контрольга хамаарыштыр бүгү чүве тодаргай болур ужурлуг. Контроль ам шыңгыырап турар ужурлуг. Совет Эвилели үш дакпыр контроль дээш туржуп турар, дузакче, маспакче кирбес деп кайы-даа тала долузу-биле бүзүреерин хандырар ужурлуг. Контрольдуң кандыг-даа хевиринге белеңнивисти бадыткап турар бис. Бистиң туружувус ындыг болганы-биле ол айтырыгны база дүжүрген.

Ядролуг чепсекти херек кырында узуткаарынче кирери-биле холбаштыр өске айтырыг мындыг: ол үениң иштинде кайы-даа тала шериг талазы-биле артык күштүг болурунче чүткүвес дээрзинге ийи тала магадылалдыг болур ужурлуг. Мен бодаарымга, ол политика-даа, шериг-даа талазы-биле алырга айтырыгны чөптүг, дүрүм ёзугаар тургусканы болур.

Политиктиг тала-биле; кызырылышкынны эгелээнде, чепсектиң чаа хевирлерин чогаадып тургузарының оруунда амгы үеде күштүг болуп туруп турар моондактар чүгле артар эвес, харын-даа быжыглаттынган турзун дээш сагыш салыр ужурлуг бис.

Шериг талазы-биле: ийи тала ийилээ ядролуг күчүзүн кызырган, а ол үеде, кызырылышкын чоруп турда, өскези — чажыт ёзу-биле инициативаны белеткээш, холга алтар, шериг талазы-биле артык күштүг аңаар тавары болбазын дээш херек кырында сагыш салыр херек. Ону болдуруп болбас. Мен ону Совет Эвилелинге хамаарыштырып тур мен. Ынчалзажок ол-ла негелдени америк талага база тургуар эргелиг бис. Мооң-биле холбаштыр айтырыгны мынчаар тургустувус: кажан бис боттуг, хөйү-биле кызырылышкынның чадазынче, а ооң соонда 10 чыл болганда Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының ядролуг күчүзүн узуткаарының чадазынче үнгенде, ол үе иштинде боо-чепсекти хамыктың мурнунда РУК ышкаш чепсекти, эңдере бүдүрерин шеглеп турар механизмнерин чүгле божаңнатпас эвес, харын оларны улам быжыглаар херек.

Ынчангаш бистиң саналывыс мындыг утказыг: РУК талазы-биле хуусаа доктааттаан керээни ийи тала деңнаа чергелиг хүлээлгени — олар чоокку он чылдың дургузунда ол керээден үнер эрге чок болур хүлээлгени алгаш быжыглаар бис.

Айтырыгны шын, чогуур утказыг тургускан бе? Утказыг тургускан.

Шынгызы-биле тургускан бе? Шынгыы тургускан.

Ийи таланың эрге-ажыктарынга дүгжүп турар бе? Ийи таланың эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Мооң-биле чергелештир бис РУК-туң бүгү негелделери ол он чылдарның дургузунда шыңгыы сагыттынып турары, космос чепсектерин ажылдап кылыры, шенээри хоруттунган турары, а чүгле лаборатория чергелиг шинчилелдерге болгаш шенелделерге чөпшээрел арткан турары дээш чугааны көдүрген бис.

Мооң-биле бис чүнү чугаалаксап бис?

Америк администрацияның, президентиниң СКИ-ге чүткүлдүүн бис билир бис. СКИ талазы-биле шинчилелдерни уламчылаарынга болгаш лаборатория чергелиг шенелделерни чорударының боор болурунга бистиң чөпшээрешкенивис шинчилелдерни төнчүзүнге чедирер арганы президентиге берип турар болгаш СКИ деп чүл ол база ону канчаар ажыглаарыл деп чүвени тодарадырынга арганы бээр боор.

Чогум-на мандаа делегей политиказынга, ооң иштинде боо-чепсектерни эңдере бүдүрери, ядролуг чепсекти хоруур ышкаш мындыг айтырыглар талазы-биле ийи ангы хамаарылганың ёзулуг сезиржип алышкынын эгелээн.

Америк администрациязы, президент Америка СКИ-ге хамаарышкан бүгү чүүлдерни чүгле лабораторияларга эвес, харын оон дашкаар, ооң иштинде космоска база шенээр болгаш шинчилээр эргелиг болуру дээш төнчүзүнге чедир туруушкаш туруп берген.

Ачаа кым чөпшээрежирил ынчаш? Албыстыг кижилер бе? А албыстыг кижилер оларга тускайлаан черге, эмнелгеге чыдар болгай. Канчаарга-даа мен оларны удуртукчу эрге-дужаалга, ылаңгыя күрүнелер бажынга көрбээн мен.

Бо үеге чедир чугаа чүгле боо-чепсекти кызыгаарлаарының дугайында болуп келген болганда, бис эң улуг, төөгүлүг шиитпирлерни хүлээп алырының кырынга келдивис. Бис ракетага удур камгалал, стратегтиг чепсекти кызыгаарлаарының 1-ги, 2-ги керээлер болгаш өске-даа чүүлдер талазы-биле шиитпирлерни хүлээп ап келген бис.

Бистиң билип турарывыс-биле алырга, америк администрация бодунуң технологтуг артык талалынга идегеп, шериг талазы-биле артык күштүг болурунче стратегтиг камгалал инициативазын дамчыштыр чүткүп үеринче кызыдып, харын-даа чедип алган дугуржулгаларны безин хөөржүдүп каапкан. Херек кырында боттанып болурун барымдаалап тургаш, керээлерни ажыглап кылыр даалганы бээрин, бис саналдап турган бис. Ынчангаш Вашингтонга болган ужуражылышкын үезинде оларга ат-даа салып болур турду. Ынчалза-даа америк тала ону база шуптузун бууратты.

Төөгүнүң тывыскан аргазын эрттирип турар-дыр бис дээрзин президентиге чугаалаан мен. Бистиң туруштарывыс кажан-даа мындыг чоок турбаан.

Байырлажып тура президент менээ хомудааның чугаалап, мени эгезинден тура-ла чөпшээрежилге болгаш дугуржулга кылырынга күзел чок келген деп турду. Чаңгыс сөс ужун чүге стратегтиг камгалал инициативазынга, шенелделер айтырыынга, черле бүгү айтырыгларга быжыг туруштуг болуп тур силер диди. Мээң бодап турарым болза, кол чүве сөсте эвес, кол чүве—ажыл-херекте. Америк администрациязының бажында чүү барын моон тып ап болур-дур. Ооң бажында чүве болдада-дыр, ооң бажында чүвени америк шериг-үлетпүр комплекизиниң болалында деп көрүп тур мен. Ону ол чер башкарып турар, ындыг шиитпир хүлээп алыр арга президентиде чок, ооң ындыг эргези чок-тур. Бис чапсарлап-даа, чугаалажып-даа турдувус, президентиниң деткимче албаанын көрдүм. Ооң уржуунда төөгүлүг түңнелче чоокшулап келген ужуражылышкынывыс хөй бардым.

Бистиң талавыстан дыка аайынга кирип турзувусса-даа, дугуржуп чадап каанывыс мындыг чаржымчыг байдал бо ужуражылышкын үезинде тургустунду.

(Уланчызы 2-ги арында).

Тыва АССР-ден Өвүрнүң № 652 соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутат соңгуур талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының дыңнадыы

Өвүрнүң № 652 соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутат соңгулдалары 1986 чылдың октябрь 12-де болган.

Соңгулдаларга округтуң соңгукчуларының 100 хуузу киришкен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат дээш соңгукчуларның 100 хуузу бадылаан. Тыва АССР-ден Өвүрнүң № 652 соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң депутадынга СЭКП ТК-ның Культура килдизиниң эргелекчизи эш **Юрий Петрович ВОРОНОВ** соңгуткан.

Тыва АССР-ден Өвүрнүң № 652 соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутат соңгуур талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязы.

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

Буркина Фасонуң Революцияның национал чөвүлелиниң Даргазы, Президентизи болгаш чазак баштыңы капитан Томас Санкара октябрь 12-де Совет Эвилелинден чорупкан. Ол бистиң чуртувуска СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааны-биле албан ёзузу-биле найыралдыг аян-чорук кылып чораан.

Москвага аэропортка Т. Санкараны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. А. Громыко, албаның өске-даа кижилери үдээн. (СЭТА).

ШЫН 1987 чылда

ПРОПАГАНДА КИЛДИЗИ

СЭКП-ниң XXVII съездизи бистиң он-он чылдар бурунгаар базымнывысты тодараткан, совет ниитилелдиң шынар талазы-биле чаа байдалын чедип алырының оруктарын айыткан. Партия болгаш чоннуң бо хүннерде чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедир, улус ажыл-агыйының бүгү адырларын интенсивтиг аргалар-биле хөгжүдер талазы-биле улуг болгаш нарын айтырыгларны шиитпирлеп турар. Ындыг болганда парлалганың бөгүнде кол сорулгазы—бистиң амгы нарын үезиниң, ооң эргилделиг характерин ханы тайылбырлаары, кижи бүрүзүнге партияның программалыг сорулгаларын, ооң экономиктиг болгаш политиктиг стратегиязын, социал хөгжүлдезиниң тодаргай планнарын чурттакчы чоннуң бүгү бөлүктериниң угаан-медерелинге чедирери, съездиниң кол идеяларын, ооң идиң үндүрген айтырыгларын калбак масса чоннуң ортузунга нептередири. Аңаа үндезилээш «Шынның» пропаганда болгаш агитация килдизи 1987 чылда солунның арыннарынга чамдык чаа рубрикаларны ажыдып, чугула айтырыгларны көдүрер. Чижээ, килдис келир чылын «Идеологтуг ажылдың практиказы», «Лекция болгаш амыдырал» деп рубрикаларның адаанга чамдык партия организацияларында, парткомнарда, партия эге организацияларында идеология ажылының стиль, методтарын эде тургузуп, чон ортузунда политкижизидилге ажылының канчаар чорупт турарының дугайында корреспонденцияларны, чүүлдерни доктаамал бээр, идеология ажылдакчыларындан интервьюларны организастаар. «Үе эде тургустунуушкунну негеп турар», «Массаларның чогаадыкчы чоруу — дүргедээшкинниң шиитпирлээр күшү», «Партком — кижизидилге ажылының төвү» деп рубриканың адаа-биле идей-кижизидилгелиг ажылдың ажыл-агый, күш-ажылчы коллектив, бригада, цехтерде чоруп турарын, партия организацияларының кижи факторун идепкейжидер дээш кандыг ажылдар чорудуп турарын, амыдыралдың совет хевирин чонга пропагандалаар. Бо сорулга-биле «Арыг арын-нүүрлүг кижилер» деп чаа рубриканы ажыдар. Килдис келир чылдың бирги кварталында солун арнынга «Шынчы ажылдаар деп чүл?» деп айтырыгны көдүрер, ол айтырыгга хамаарыштыр авторларның чагааларын, санал-оналдаларын организастаар.

Солуннуң пропаганда болгаш агитация килдизи келир чылын кол кичээнгейни ажылчы чоннуң марксистиг-ленинчи өөредилгезинче, партия организацияларының политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң стиль, методун канчаар эде тургузуп турарынче, күш-ажылчы коллективтерде, бригадаларда, цехтерде практиктиг амыдырал-биле ону канчаар холбап чорудуп турарынче угландырар. «Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чоруп тур» деп рубриканың адаанга райкомнарның, парткомнарның, партия эге организацияларының партия өөредилгезин канчаар чорудуп турарының, мында чаартылгалар, чогаадыкчы аргалар, дилээшкиннер, эгелээшкиннер, чаа чүүлдер, СЭКП ТК-ның сүмелеп турарын ёзугаар коллективтер болгаш бүдүрүлгелер, ажыл-агыйларның кылып турар ажыл-чорудулгазының характеринин байдалы-биле өөредилгениң кандыг хевирин шилип алганының, ооң канчаар чоруп турарының дугайында корреспонденцияларны, чүүлдерни, бөлүктээн материалдарны бээр. Эки ажылдыг школалар, семинарлар, чырыдылышкын кабинеттериниң өөредилгезин организастап, кичээлдерни эрттирип турарының талазы-биле дуржулгазын чырыдар.

«Партийжи сөстүң күжү-биле», «Мээң хууда киржилгем» деп чаа рубрикаларны ажыдар, ол рубрикаларның адаанга пропагандистерниң, политинформаторларының, агитаторларның болгаш аңгы-аңгы дыңнакчыларының эде тургустунуушкунга хууда киржилгезиниң дугайында бижип, оларның бодалдарын, санал-оналдарын организастаар, политиктиг, экономиктиг өөредилгениң кичээлдеринден репортажтарны, бөлүктээн материалдарны бээр.

Ажылдың арга, хевирин эде тургустунуп турар амгы үеде кескү агитацияның ролю улуг. Ооң дузазы-биле кандыг-даа ажылды тода, билдингир, хөйге кескү кылдыр чорударын, кижи факторун идепкейжидерин негеттинип турар. Ынчангаш килдис Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районда, чамдык бүдүрүлгелер, фермалар, бригадалар тептеринде кескү агитацияның байдалын хынап, рейдилерни чорудар, ооң түңнелдерин «Кескү агитация», «Хана парлалгазы — коллективтиң көрүнчүү» деп рубрикаларны дамчыштыр көргүзер.

«Күжүвүс — найыралда», «Найыралдыг өг-бүледе» деп рубрикалар уламчылаттынар. Интернационалчы, патриотчу, күш-ажылчы кижизидилге айтырыгларын «Революсчу, күш-ажылчы, дайынчы алдар» арнынга доктаамал чырыдар. «Хостуг үе — сээң байлааң» деп айтырыгны солун арнынга көдүрүп, номчукчуларның санал-оналдарын организастаар. «Чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле» деп рубрикага чурттакчы чоннуң ортузунда агитас-массалыг, культура-спорт болгаш кижизидилге ажылының ажыктыг хевирлерин көргүзүп, бөлүктээн материалдарны бээр. «Ийи делегей—ийи аңгы амыдырал» деп рубрика уламчылаар.

Килдистиң ажылынга хамаарыштыр силерниң санал-оналдарыңар манап тур бис, эргим номчукчу.

М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ парлалга конференциязы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

...Бодунуң үезинде АКШ-биле бистиң чугаалажышкыннарывыс берге-даа турган болза, ол Женеваның соонда база үргүлчүлээн, ынчангаш мен президентиге Американың Каттышкан Штаттарынче мээң аян-чорууумнуң үезинде бистиң ужуражышкынывыстың кандыг болурунуң дугайында бодумнуң бодалымны чугаалаан мен. Ол силерге билдингир.

Ол болза негелде эвес-тир. Мен бодап көөрүмге, ол болза бистиң, мээң болгаш президентиниң харыысалгалыын медерел билири болур. Чүгле ынчаар хамааржырын Вашингтонга болур ужуражышкын негеп турар. Биске үре-түңнелдиг ужуражышкын херек. Аңаа кошку түңнелдерге, үндезин өскерилгелерге, ядролуг боо-чепсекке контроль, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры, ядролуг чепсекти чок кылыры дээн ышкаш ындыг онза чидиг айтырыгларга базымны кылыр ужурлуг.

Вашингтонга бистиң ужуражышкынывыстың үре-түңнел чок болуруп болдурбас ужурлуг бис, дээрги президент деп, мен аңаа чагааларга-даа болгаш бистиң бо ужуражышкынывыска-даа чугаалаан мен. Ынчангаш бистиң соңгаарладышкын чок ужуражырывысты саналдаан мен. Дугуржуп алырынга кирип болур боттуг чүүлдер, Вашингтонга ужуражышкынче шыңгыы саналдарлыг, шыңгыы шиитпирлерлиг кирип болур чүүлдер бисте бар.

Бир эвес Вашингтонга ужуражы бээривиске, ол ужуражышкын түңнел чок болу бээр боор деп бичии-даа чигзиинмейн турар мен. Түңнел чок болу берзе, ынчап, ниитизи-биле чугаалаарга, Совет Эвилелинге-даа, АКШ-ка болгаш бүгү делегейге-даа кижилер чүңү бодаар ужурлугул. Ындыг улуг күрүнелерниң бажында кандыг политиктер олуруп турар чүвел. Олар ужуражып, чугаалажып турар, оларның ам үшкү ужуражышкыны болган, ынчалза-даа чүнүң-даа дугайында дугуржуп чадап кааннар. Ол баш удур чугаалап шыдаттынмас уржуктарлыг бужар-бак түңнел болур ийик деп сагаар мен. Ону бис канчап-даа болдурбас ужурлуг бис. Ол чүгле бистиң чурттарывыска эвес, харын бүгү делегейге хоон калышкынны болдуруптар. Бистер ону чогум канчаар база кандыг түңнелдер-биле эрттирер бодап турар бис, Вашингтонга болур ужуражышкынның утказы база ындыг болур ужурлуг. Бистиң ийи чурттувустуң-даа, бистиң эвилелчилеривистиң-даа, бүгү чурттарның улустарының-даа сонуургалынга дугжуп болгу дег ниити туруштарны тывар, бот-боттарының аразынга харылзажырының аргаларын тывары шенеп көөр, бүгү-ле чүүлдерни ажыл-херекчи ёзу-биле сайгарар, бот-бодувусту кичээнгейлиг дыңнап алыр сорулга-биле бо чорук бисти, маңаа, Рейкьявикке ажылчын ужуражышкынны эрттирер инициативаны үндүрериче албадапкан.

Американнар бо ужуражышкынга Женева чугаалажышкыннарын бузурнуктуруп болур нафталин чытталган хол-даяң келгени хараадаанчыг боор турар. Ынчангаш ындыг байдалды өскертир, чаа үе-чадаже кирериниң чаа оруун ажыдар, өйү келген айтырыгларны херек кырында шиитпирлээр дугайында боттарывыстың саналдарывысты кииргенивисти көрүп тур ышкажыл силер.

Силерге ам чүү болганын чугаалап бергеним ол-дур.

Ам чүнү кылырыл?

Каттышкан Штаттар кандыг турганыл, ол-ла олчаан арткан, Совет Эвилели-даа кандыг турган болдур, ол-ла олчаан арткан-дыр. Бистиң бир орус чогаалчывыстың бир-ле маадыры Американы хаап каавтар деп бодап алган. Ынчалза-даа ол боттанмайн барган. Бистер ол комплекстен хостуг бис. Америка — ол дээрге боттуг чүүл-дүр, ылап-ла боттуг чүүл-дүр. Совет Эвилелин, мен бодап көөрүмге, ол дээрге, база-ла аажок улуг боттуг чүүл-дүр. Ындыг болганда, бүгү делегей база боттуг чүүл-дүр. Бир эвес амгы делегейниң боттуг чүүлүн барымдаалап көрбес болза, чүгле авторитетти эвес, харын-даа чүнүң-даа мурнунда, тургустунуп турар айтырыгларны шиитпирлеп алыры болдунмас.

Бо ужуражышкынга бистер чаа бодалдың чедишпейн турарын билген бис. Шериг талазы-биле артык күштүг болуруун сүрериниң сүнезини база катап көстүп турган. Мен чайын дээрги Никсон-биле ужурашкан мен, ынчаардагы беседага ол меңээ мынча дээн: мен бодумнуң амыдыралчы болгаш политиктиг улуг дуржулгамга үндезилээн, ол сүнезинниң сүрер чоруку бистерни дыка-ла ырак черже апарган деп чугаалаар аргалыг мен. Ынчангаш бис, ядролуг чепсектиң даглаңдыр чыылган озалындан канчап уштунуп алыр уун безин тыппас апарган бис. Бо бүгү делегейде байдалды улам нарыыдадып, хораннап турар-дыр.

Ынчалза-даа бо талазы-биле дугуржулгалар сомаданып, көстүп келген деп бодаар мен. Чүгле оларны кылып, тургузары болдунмайн барган.

Бистер боттарывыстың саналдарывысты пакетке киирген бис. Ону чүге ынчаар кылганын билир боор силер. Ядролуг чепсекти дыка кызырарының дугайында ынчаар дугуржурунга чедир бистиң эрткен оруувус болу бистиң маңаа чедип алганывыс улуг дуржулгавыс болгаш чедип алган улуг чүүлүвүс боор турар.

АКШ-тың президентизинге болгаш бистерге-даа маңаа болган ужуражышкынның сөөлгү түңнелинде тургустунган бүгү байдалды ыяк бодап көөрү болгаш база катап олче ээп келгеш, бистерни ийи чарып турар чүүлдү ажыр базарын оралдажыры чугула боор деп бодап турар мен. Бистер хөй-хөй чүүлдерниң дугайын дугурушкан болгаш хөй чүүлдерин таварып эрткен-даа бис. Президент конгресс-биле, политиктиг бөлүктер-биле, америк хөй-ниити-биле-даа сүмележип болгай. Ол бүгүнүң дугайын Америка ыяк бодап көрзүн. Бистер улус-чонга чарлаанывыс боттарывыстың саналдарывысты дүжүрбейн, манаар бис, чүге дээрге, херек кырында бистер оларның талазы-биле дугуржуп апкан турдувус. Бир чүүлүнде ындыг-дыр.

Ынчаарга, ийи чүүлүнде чүл дээрге, делегейде бүгү-ле реалдыг күштер амгы үеде хөделир ужурлуг деп бодаар мен. Социалистиг чурттарда, капиталистиг-даа чурттарда, хөгжүп орар-даа чурттарда бүгү кижилерде, шуптувуста, амгы үеде чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин соксадыры дээш сегирип алырын, ядролуг чепсекти хорууруну, ону чок кылырының болгаш кижи төрелгетенни ядролуг кыжанышкындан чайладырының кара чаңгыс аргазы бар боор турар-дыр. Моон-биле холбаштыр бистер АКШ-тың президентизинге: бистиң Рейкьявикке ужуражышкынывыс доозулганының соонда дораан-на, ядролуг чазылдырышкыннарны хоруурунуң талазы-биле чугаалажышкыннарны кылып олуруптаалыңар деп саналды киирген бис. Ооң-биле кады бистер: ооң үезинде бистерниң кандыг-бир үе-чада-биле, харын-даа бирги ээлчегиниң планы-биле шаптыктаашкыннар дугайында болгаш ядролуг чазылдырышкыннарның күжүнүң-даа дугайында, ол ышкаш чыл иштинде ядролуг чазылдырышкыннарның санының-даа дугайында болгаш 1974 чылдың база 1976 чылдың керээлерниң салым-хуузунуң дугайында айтырыгны чугаалажып көөр аргалыг боор, ядролуг чазылдырышкыннарны долузу-биле, шуут хорууруның дугайында долу хемчээлдиг керээни ажылдап кылырынга улам бурунгаарлап шыдаар ажыл болзун деп, саналдаан болгай бис.

Бо айтырыг талазы-биле дугуржулганы чедип алырынга база чоокшулай берген турганывысты чугаалаар бодай-дыр мен. Америк талага мынча деп чугаалаан бис: мораторийни силерден негевейн тур бис. Ол силерниң хереэңер-дир. Бистиң эгелээр чугаалажышкыны арывысты үезинде ядролуг чазылдырышкыннарны үргүлчүлээр азы бистиң мораторийивиске каттыжар дугайында болуңарның конгрессчилерниң мурнунга, чонуңар мурнунга илеткээр болгай силер. Ынчаарга ядролуг чазылдырышкыннарны бүрүн болгаш эчизинге чедир хоруур дугайында дугуржулганы ажылдап кылырынга бүрүн хемчээлдиг чугаалажышкыннарны кылыр дээш ужуражылы.

Силерниң чугаалап турарыңар: контроль дугайында, шаптараазыннар дугайында, ядролуг чазылдырышкыннарның санының дугайында, 1974—1976 чылдарның керээлериниң дугайында айтырыгларны база чугаалажып көөр бис. Бо бүгүнү чугаалажып көрүп болур турган. Чоокшулажышкын бар болуп кел чыткан. Ынчалзажок ракетага удур камгалал талазы-биле кажан маргылдаа тыптып, бүгү чугаалажышкыннар үстүп, бүгү дилеп тывышкыннар соксаанда, бистиң ужуражышкынывысты база соксаттывыс.

Дайынның болгаш тайбыңның айтырыгларын, ядролуг кыжанышкынның айтырыгларын: бүгү чурттарның улустарын дүвүредип турар кол айтырыгның талазы-биле делегейде тургустунган байдалды американнар-биле ам-даа бодап көөр ужурлуг бис, делегейниң хөй-ниитизи база бодап көөр ужурлуг деп бодай-дыр мен. Президентиге саналдаан бүгү чүүлдеривис америк улустуң-даа, бүгү чурттарның улустарының-даа эрге-ажыктарынга дугжуп турар дээрзин демдеглээри хөөредишкин эвес деп бодай-дыр мен. Бир эвес кым-бир кижи ындыг эвес деп бодаар болза, амгы үеде бүгү делегей-биле кады мынчаар чугаалаар эргелиг бис: америк улустуң, совет улустуң, бүгү чурттарның улустарының негеп турар чүүлүн барымдаалап көрзүннер.

Шиитпирлерни хүлээп ап, хөделириниң үези келген деп маңаа келгенимде чугаалаан мен. Ол сөстер ылаптыг шын болган-дыр.

Шиитпирлерни хүлээп ап, хөделириниң үези шыпап-ла келген-дир, ону оскунуп болбас ужурлуг бис. Бис шак ынчаар хөделир апаар бис. Тайбыңче, боо-чепсектерниң эндере бүдүрүүшкүнүнге удур, ядролуг чепсекти хоруур дээш, ядролуг чепсекти узуткаар дээш, бистиң чер бөмбүрзээвисти кыжанышкындан камгалап чайладыр дээш демиселче бодувустуң угланышкынывыстан ойталавас бис. Бо демиселге чааскаан эвес бис деп бодай-дыр мен.

Ужуражышкын доозулган сөөлүнде дораан-на ам чугаалаар деп бодаан чүүлдерим бо-дур. Болдунган бүгү-ле чүүлдерни бодаарынга четчир үе меңээ турган болза, силерге моон-даа хөйнү чугаалап болур турган ийик мен. Ынчалзажок бүгү айтырыглар талазы-биле бүрүн билдингир болгаш тодаргай чугаалаан боор мен деп бодай-дыр мен.

Өске хөй-хөй айтырыгларга база хамаарыштыр чугаалажып турганывыс дугайын мен ам чугаалавайн тур мен. Ниитилел айтырыгларының талазы-биле чугаалажып турган бис, аңаа бис тодаргай айтырыгларга келген бис. Эксперттерниң ийи бөлүү ажылдап турган. Силер ол дугайын билир боор силер. Бирээзин — бистен Совет Эвилелиниң Маршалы, Кол штабтың начальниги Ахромеев удуртуп турган, америк таладан — Пол Нитце. Олар херек кырында бүдүн дүн иштинде ажылдааннар.

Ниитилел айтырыгларының талазы-биле бөлүктү бистиң талавыстан даштыкы херектер министриниң оралакчызы Бессмертных, американнарның талазындан — күрсекретарының оралакчызы Риджуэй баштап турган.

Аңаа база-ла солун саналонал солчулгазы болган болгаш аңаа тодаргай дугуржуушкуннар болгулаан, олар түңнел документиниң кол кезээ боор болур турган ийик. Ынчалзажок кол чүүл буступ дүшкен болганда, бүгү чорудулга доктаай берген.

Ниитизи-биле солун, чугула, хөйнү аазап турар ужуражышкын болганын билип тур силер. Ынчалмыже ол айлышында ындыг янзылыг доозулган.

Идегел ышкынып болбас ужурлуг бис. Бо ужуражышкын бистиң кайда турарывысты билип алырының чугула чадазынга бисти эккелген деп бодап тур мен. Дугуржуушкуннарның боор болурун ол көргүскен. Аңаа бүзүрээр мен.

Кичээнгейлиг дыңнааныңар дээш четтирдим.

Мээң ындыг делгеренгей чугаам соонда безин силерде айтырыглар база бар бе, кай? Че, салыңар. Даң аткыжеге олурар бис.

Айтырыг (Чехословак телевидение). Михаил Сергеевич, маңаа, Рейкьявикке, төөгүлүг кордал оскундуртунган деп чугаалаадыңар. Силерниң бодап турарыңар-биле алырга, чаа кордал кажан тургустунуп кээп болурул?

Харыы. Мен аңаа бүзүренчиг харыыны бээр ийик мен. Чүге дээрге хөй чүүл ужуражышкынның бүдүүзүнде-даа болгаш ужуражышкын үезинде-даа кылдынган. Бир эвес бис боттуг туруштан Каттышкан Штаттарга, Ак бажыңга болгаш биске совет удуртулгага бүгү чүүлдерни база катап бодап, шын көрүүшкүннүг болгаш харыысалгалыг болур болзувусса, ынчан ол айтырыгларны шиитпирлээр арга ам-даа бар.

Айтырыг (япон Эн-эйч-кей телекомпаниязы). АКШ-биле, Рейганның администрациязы-биле чугаа ам-даа уламчылап турары бо бе? Азы Рейган-биле үре-түңнелдиг чугаалажышкын кылырынга аргалар эвээш арткан деп бодаар силер бе?

Харыы. Кандыг-даа берге болур болза, чугаалажышкыннарның эргежок чугулазы улам-на улгады берген деп бодаар мен.

Айтырыг: («Правда» солуну). Михаил Сергеевич, делегейниң хөй-ниитизиниң саналоналын тооп көрбейн, ындыг харыысалга чок шиитпирни хүлээп алгаш, америк администрация чугаалажышкынны чүге үскен деп санаар силер?

Харыы. Мен бодаарымга Америка бодунуң туружун тодарадыр ужурлуг. Мен бодаарымга ону тодаратпаан хире-дир. Ол чорук президентиниң туружунга салдар чедирип турар-дыр.

Айтырыг. (Австралияның радиодамчыдылга корпорациязы). Силер президент Рейганны шериг-үлетпүр комплекизинге дузактаткан дидиңер. Ол дээрге даразындагы ийи чылдың түңнел чок болуру ол эвес ирги бе? АКШ-тың даразындагы президентизи ол комплекске дузактатпайн баар боор деп идегел Силерде бар бе?

Харыы. Амгы шериг-үлетпүр комплекизиниң кандыг болуп турары база бөгүнгү Америкага ооң салдары кандыг-даа болза, ооң аргаларын эмин эрттир хөөредип болбас. Кайы-даа чуртка шиитпирлиг сөстү чон чугаалаар болгай, ооң иштинде америк чон база бодунуң шиитпирлиг сөзүн чугаалаар.

Айтырыг. (Исланд радио болгаш телевидение). Чогумчалыг эвес түңнел соонда Американың стратегтиг камгалал инициативазы деп программазынга удур Совет Эвилели кандыг-бир чүвени удур тургуспас ирги бе база космос чепсээниң талазы-биле бодунуң программазын ол долу күш-биле ажыглай бербес бе?

Харыы. Совет туруштуң ужур-утказын билген боор силер деп бодай-дыр мен. Бир эвес бис ам ядролуг чепсекти ханызы-биле кызырары — стратегтиг-даа, ортумак ыракшылдың-даа ракеталарын кызырарын эгелээр ындыг үе-чадада чедип келген болзувусса, а ынчаарга американнар-биле ону он чыл дургузунда кылыр кылдыр дугуржурунга чедип турдувус, бис ол үениң дургузунда кандыг-даа көрдүнмээн, хевертеп болур ындыг чүүлдер болбазының магадылалын негээр эргелиг бис. Бо чорук космос болгаш космостуң ракетага удур камгалал чепсээ калбартыры ышкаш талаларга база хамааржыр.

Мен президентиге (мен бистиң бодалдар солчулгавыстың кежегезин бичии-даа бол, ажыда кааптайн) СКИ шериг талазы-биле бисти дүвүретпейн турар деп чугаала дым. Мен бодаарымга, ындыг системаны тургузуптуп болур дээрзинге Америкада ам безин кым-даа база бүзүревейн турар боор. Оон эрткеш, адактың соонда Америка ону кылырын шиитпирлепсе, бистиң харыывыс аңаа дөмей эвес болур. Дээрги президент, билир Силер бе, СКИ талазы-биле мени силерниң сурукчуңар деп турар апарган-дыр деп аңаа чугаала дым. Ол аңаа элдепсинди. Мен СКИ-ни шак ол хире чидиг-биле шүгүмчүлеп турар болганымда, ол чорук силерге СКИ херек дээр талазы-биле эң ылаптыг бадыткалды берип турар боор турар-дыр деп, мен чугаададым. Силер мынчаар чугаалап турар силер: бир эвес Горбачев удур болза, ол дээрге эки херек-тир. Ынчангаш силерге адыш часкап, акшаландырышкынны берип турар-дыр. Шын харын, силерге бүзүревестер, чигзиникчилер база тыптып келген, олар мынча дээр: А бир эвес ол Горбачевтуң оптуг кажарлаашкыны болза канчаарыл — боду СКИ-же кирбес, а Американы ядарадып каартар дээн кажарлаашкын болза канчаарыл. Силер боттарыңар-ла болгаан көрүнерем. Кандыг-даа таварылгада СКИ бисти коргутпайн турар. Мону мен бүзүреллиг медеглеп тур мен, чүге дээрге мындыг таварылгаларда хоозун чулчурууру — харыысалга чок чорук-тур. СКИ-ге харыы болур. Шуут сыр дедир-даа болза, харыы болур. Ынчан бис хөйнү-даа чидирбес бис.

Ынчалзажок ооң айыылдыг талазы чүдел? Бир дугаарында — политика талазы-биле айыылдыг. Тодаргай эвес, бот-боттарынга бүзүрешпес чорукту өскүдер, карасыыр байдалды дораан тургузар. Ынчан ядролуг чепсекти кызырарының дугайында чугаа-даа турбас апаар. Кысказы-биле чугаалаарга, бис ядролуг чепсектерни ылаптыг кызырар дээр болзувусса, шуут өске байдал херек. Ийи дугаарында, шериг талазы-биле айыылы база-ла бар. СКИ-ни дамчыштыр боо-чепсектерниң чаа хевирлеринче база чедип болур. Ону бис база шуут ылаптыг чугаалап болур бис. Ынчангаш боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң чаа үе-чадазынче, кайы хире шыңгыы уржуктарлыг болурун кижи бодап четпес ындыг үе-чадазынче чедип болур. Бир талазындан бис бөгүнде эң-не айыылдыг болгаш коргунчуг чүүлдү — ядролуг чепсекти кызырарын эгелээрин дугуржуп ап турар бис, а өске талазындан — бис боо-чепсектерниң эң чаа хевирлерин тургузар дээш шенелделерни, харын-даа мырынай космоска оларны шуут олчаанга чорударынга сагыл чедирер ужурлуг ышкажыл бис. Бо дээрге угаан-сарыылга шуут дүүшпес чүве-дир.

Айтырыг. («Вашингтон пост» солуну). Ийи хүн үргүлчүлээн хуралдарның сөөлүнде президент Рейган-биле база бир ужуражышкынны мырынай чаа кылдыңар. Политиктиг ажылдакчы болуп турар президентиниң дугайында силерде кандыг бодал тургустунуп келген ирги? Тайбыңның салым-чолу дээш силерниң харыысалгалыг чорууңар ышкаш ындыг сагышсырал ында бар деп санап турар силер бе?

Харыы. Дээрги Рейган-биле чугаалажышкыннарны уламчылап, амыдыралчы ужур-дузалыг улуг айтырыгларны, оларның аразында мээң чугаалааным айтырыгларны шиитпирлээр арганы дилеп тывары үргүлчүлеп болур бис деп бодал менде бар.

Айтырыг. (Данияның телевидениези). Бо чөвүлел хуралдың чедимче чок түңнелдеринге холбаштыр. Ол дээрге ядролуг шенелделерни хоруур айтырыг талазы-биле болгаш дүүн база бөгүн чугаалажып көрдүнген өске-даа айтырыгларның талазы-биле деңнелге чедип алдынмас дээни ол эвес ирги бе? Ол айтырыг — ядролуг шенелделерни хоруур ук хуралдарга чугаалажып көрдүнген өске айтырыглар-биле холбаалыг болуп турар ирги бе?

Харыы. Бо айтырыгга харыыны берген болгай мен. Американнар-биле бистиң харылзааларывыс, харын-даа делегей харылзаалары ооң-биле соксавас деп санап турар бис. Дилеп тывышкыннар үргүлчүлеп турар болгаш уламчылаар апаар. Маңаа, Исландияга болдунган бүгү-ле чүүлдер бистиң бүгү бодалдарывыска, делегей байдалын экижидер дээш, муңгашталган байдалдардан, ооң иштинде маңаа, Рейкьявикке чугаалажып көрдүнген байдалдардан уштунуп үнериниң аргаларын дилеп тывар дээш ниити демиселге киржир херек дээрзинге күчүлүг идиг бериишкини болур ужурлуг деп бодап тур мен, ынчаарга муңгашталышкыннарның бирээзи маңаа база тыптып келген. Ынчалзажок байдалды бүзүрел-биле көрүп турар мен.

Айтырыг (ГДР-ниң телевидениези). Ужуражышкын түңнел бербээн деп чугаададыңар. Ол дээрге, ук ужуражышкынның ажык чок болганы ол бе? Рейкьявикке ужуражышкынның сөөлүнде тайбың идегелдиг апарган деп санап турар силер бе?

Харыы. Мен бодаарымга, айтырыыңарны хандыр бодап алган-дыр силер. Чугаазын болгаш бодалдарын бистиң немец өңнүктеривистиң чигези-биле илергейлээринге кезээде таарзынып турар мен. Шиитпирлээринге арганы тывар хевирлиг болган айтырыглар талазы-биле дугуржуп албайн, ужуражышкынны доосканывыс — хомуданчыг-дыр, ол дээрге сеткилди хомудадып турар-дыр. Рейкьявикке байдал ындыг болу берди. Ынчалзажок ужуражышкынны түңнел чок деп санавас мен. Харын-даа, бо ужуражышкынның шиитпирлерни дилеп тывар талазы-биле нарын болгаш берге чугаалажышкыннарга чада болган. Чиик эвес айтырыглар талазы-биле чиик эвес шиитпирлерни тывары дилеп турар болгай бис. Делегейге дүвүрээшкинниң өскүтпейн көрээли. Ынчаарга делегей бодун сонуургал чок хайгааракчы кылдыр санавас төлээде, болуп турар бүгү-ле чүүлдерни билип алыр ужурлуг деп чугаалаар херек. Бүгү-ле күштерниң идепкейлиг хөделир үези ам келген-дир.

Айтырыг (Америк Эй-Би-Си телекомпаниязы). Дээрги Чиңгине секретарь, ядролуг боо-чепсекти кызырар талазы-биле президент Рейган-биле дугуржуп алыр турган Силер, совет тала чүге СКИ дугайында шинчилелдер-биле чөпшээрешпээниңерни билбейн тур мен. Силер мурнунда Женевага ядролуг чепсекти кызырар дээш чүнү-даа харамнанмазын чугаалап турган болгай Силер. Ам кажан ындыг арга тыптып келирге ону оскунуп алган-дыр Силер.

Харыы. Силерниң айтырыыңарда шүгүмчүлел бар-дыр, ынчангаш аңаа элээн тодаргай харыылап көрейн.

Бирээде, АКШ-тың президентизи Рейкьявикче хол-даяң, боттуг чүве чок чедип келди. Америк делегацияны Женева чугаалажышкынналарының бөгүп чыып алгаш келген деп болур. Чүгле совет таланың ырак сорулгалыг саналдарының ачызында стратегтиг шаап халдаашкын чепсектерин, ортумак ракеталарны кызырар талазы-биле бис дыка улуг дугуржулгаларга (олар тургустунмаанын чугаалап каайн) кээр аргалыг бис. Бир-тээ бис бо байдалдарда ядролуг чепсекти хөйү-биле кызырар дугайында ындыг керээге ат салыр дээн болганывыста, ынчан бистиң он-он чылдар дургузунда оралдажып келгенивис бо берге чорудулгага чүү-даа таварышпазын, бууравазын дээш сагыш салыры чугула деп идегээн бис, ол дугайы политиктиг ажылдакчыга-даа, шериг кижиге-даа, аңаа бөдүүн-даа кижиге билдингир боор. Ынчан бис ракетага удур камгалал керээзин быжыглаары дээш айтырыгны тургустувус. Америк тала үргүлчү-ле РУК-че шоглап келди. Ол харын-даа СБК-2-ни чигзиниишкинге онаап, Рейкьявикке РУК-ту Совет Эвилелиниң болгаш Горбачевтуң киржилгези-биле орнукшудуп кааптарын организастаар деп бодаан. Ынчап болбас. Бүгү делегей бисти билбейн баар ийик. Ындыг дээрзинге бүзүрээр мен.

Бир эвес РУК-че — боо-чепсекти эндере бүдүрериниң чорудулгазын шеглээр дээш мынча хөйнү кылган сөөлгү механизмче халдап эгелээр болзувусса, бисти кандыг политиктер деер боор, мында орар кижи бүрүзү, шупту ынча-ла дээр. Ядролуг чепсектиң ханы кызырышкынының эгелеп турар үеде ону камгалап арттырары харын-даа эвээш, ол керээни быжыглаар херек деп санап турар бис. Быжыглаашкынның механизми — бистиң чурттарывыска ядролуг курлавырларны бүрүнү-биле кызырар, шуут дүжүрер дээш 10 чыл дургузунда РУК-тан үнер эргени ажыглавас дээрзин саналдадывыс. Ооң-биле кады космос талазы-биле шенелде-биле Американы мурнаар деп Совет Эвилели-даа, Совет Эвилелинге хамаарыштыр Америка-даа ынчаар кым-даа оралдашпазын дээш мынча дидивис: бис — космиктиг РУК-туң кезектериниң шинчилелдерин болгаш шенелделерин космоска чорударынга удур бис, а шенелделерни болгаш шинчилелдерни лабораторияларга чорудары дээш бис. Бистиң негелдевис ол. Ынчангаш бистиң негелдевис бо таварылгада база боттуг, Американың туружун барымдаалаан. Бир эвес ол чөпшээрешкен болза, лабораторлуг шинчилелдерни уламчылаарының иштинге бодунуң айтырыгларын, космоска РУК тургузар деп оралдажышкын чокка, шиитпирлеп ап болур аргазы алыр турган ийик. Мындыг логика, чаптарның чугаалары ышкаш, каң дег быжыг. Чаптардан база өөренип турар болза ажырбас.

Ам херээженнерге сөстен берээлиңер.

Айтырыг («Гардиан» солуну). Рейкьявикке болган бо чүүл соонда Совет Эвилели Барыын Европага хамаарыштыр кандыг-бир чаа инициативалар планнап турар ирги бе?

Харыы. Мээң бо чугаалап турар чүүлдеримни Барыын Европа дыңнап турар деп бодап тур мен, бир эвес ол бистиң саналдарывысты бодап, ханы өөренип көөр болза, олар Барыын Европаның эрге-ажыктарынга дугжуп турарын көөрлер. Бистиң Европа бажыңывысты камгалаары болгаш быжыглаары дээш харыысалга өзүп турар, чаа бодалдың өзүмнери дазыл тыртып кел чоруур Барыын Европаның эрге-ажыктарын тоомчага албайн барып шыдавазывысты билип турар бис.

Айтырыг. («Ньюсуик» сеткүүл). Вашингтонче баарынга хамаарыштыр Силерниң бодалыңар кандыгыл? Ынаар баар мурнунда ийи-бир дугуржулганы чедип алыры эргежок дээриниң дугайын чугаалаан болгай силер. Вашингтонга аян-чорук кылып чеде бээриниң мурнунда ындыг дугуржулгаларны чедип алырының аргазы бар бе?

Харыы. Амгы бо хүннүң болдунмаан берге байдалы турза-даа, бистер Вашингтондан ырай бербээн бис, а харын олче чоокшулай берген бис деп бодап тур мен. Бир эвес президент-даа база америк администрация-даа маңаа, Рейкьявикке, болган бүгү-ле чүүлдер дугайында чугааны өөренирин уламчылаар дээш мээң саналымны дыңнап көөр болгаш оларның эргежок чугула деп санап турары бөлүктерге ону сүмележип көре бээр болза, ам-даа бүгү-ле чүвени ышкынмаан бис деп бодап тур мен. Бистиң маңаа, Рейкьявикке бар турган чүүлдерге даянып алгаш, Вашингтонга ужуражышкынны боттуг болгаш кандыг-бир аргалыг кылдыр кылып болур база ону үре-түңнелге чедирип эккелги дег, шак ындыг дугуржулгаларже үнүп болурунуң аргазы бар.

Айтырыг. (америк Си-эн-эн телекомпаниязы). Дээрги Горбачев, президент Рейган тургустунуп турар байдалды бодап база конгресс-биле, америк улус-биле сүмележип алыр ужурлуг деп бодуңарның чугааңарга Силер чугааладыңар. Бо талазы-биле совет турушту америк хөй-ниити саналы деткиир деп санап турар силер бе?

Харыы. Маңаа көрээлиңер, көре бээр бис.

Айтырыг. («Руде право» солуну). Политиктиг ажылдакчы болгаш юрист кижи бооруңарга Силерге менден айтырыг бар. Силерниң бодап турарыңар-биле алырга, ракета-ядролуг чүс чылда кижиниң эргелериниң айтырыгларынга кол чүүлдер чүү болуп турарыл база дайынның болгаш тайбыңның айтырыын шиитпирлээринге кижи факторунуң ролю кандыг болурул?

Харыы. Силер — философ-тур силер. Мен база моон мурнунда философияны өөренип турган болгаш ам база катап ону өөренип турарымны чугаалап каайн. Кажан бистер кижиниң эргелериниң дугайында чугаалажып турган, бөгүн тайбыңны камгалап алырының дугайында айтырыг, ядролуг айыылды кижиден чайладып алырының дугайында айтырыг — ол дээрге, эң-не кол чүүл-дүр деп билип алыр ужурлуг бис деп бодап тур мен. Тайбың турда — амыдырал турар. А айтырыгларны канчап-чооп-даа тургаш, сайгарып алгай бис аан. Делегейде эртем-билиглиг кижилер улам-на көвүдеп бар чыдар. Шупту чүвени улустар сайгарып аптар боор деп бодап тур мен. Ынчангаш, кажан бистер кижиниң эргелериниң дугайында чугаалажып турувуста, мен кижиниң амыдыраар эргезин бирги черге салыр ийик мен. Бирээде ол.

Ийиде. Кижи факторунуң дугайында. Ядролуг чүс чылда (Оон мен чаа ёзу-биле угаап бодаарының илерелин көрүп турар мен) ядролуг дайынның айыылы тайбың дээш, дайынны чайладыры дээш демиселге кижи факторунуң ролюн чаа ёзу-биле тургузуп турар. Чүге дээрге, ол дайын ооң кала эгелээринден хамаан чокка ол бүгүдеге хамааржыр. Дайынга удур бүгү шимчээшкин, тайбыңны камгалаар дээш туржуп турарлар шуптузу — Москваның чимзениишкиннери деп чүгле бак сагыштыглар санап турар. Кажан делегей ядролуг дайынның айыылынче чоруп турда, бөгүн бүгү назынының херээженнери, уруглары, эр кижилер ол айыылдыг угланышкынны соксадырын негеп, боттарының холдарын тутчуп алган турар. Ол байдалдарда кижиниң факторунуң элээн улгады бээр деп бодаар мен.

Айтырыг («Известия» солуну). Америкага кол айыыл — диптер аразынга ужугар совет ракеталар болур деп Ак бажыңда хөй удаа бола чугаалажып турар. Америкага ол кол айыылды он чыл дургузунда чок кылырын Рейкьявикке саналдаан болгай бис. Ол кол айыылды дүжүрерге, бодунуң чуртундан айыылды чайладырынга өске тала чүге белен эвес болганыл, силерниң бодалыңар кандыгыл?

Харыы. Силер ол айтырыгны кончуг шын көдүрүп үндүрдүңер. Совет Эвилели боо-чепсекти дүжүрерин, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырын, Американың сагыш салып турар чүүлдерин барымдаалавайн турар болгаш өске-даа чүүлдерни кылырын күзевейн турар деп бадыткаарынга америк тала ону хөй чыл иштинде ажыглап келген.

Үндезини-биле кызырарын бистиң саналдарывыстан көрдүңер. Ооң-биле кады айтырыгны кончуг шыңгыы тургускан бис. Бистиң болгаш американнарның хүлээп көрүп турары стратегтиг чепсектерниң үш хевири бар. Стратегтиг чепсектиг күштерниң үш хевирин баштайгы беш чылда 50 хуу кызырарын саналдаан бис. Ол улуг базым-дыр.

Ооң-биле кады бисти сагышсырадып турар чүүл бар деп, американнарга чугаалаан бис. АКШ-тың стратегтиг күштериниң 70 хуузу суг адаанга чоруур хемелерде туруп турар болгай. Ол болза, боду башкартынып адырлы бээр 656 кезектерлиг суг адаанга чоруур хемелер Совет Эвилелин долгандыр далайларда болгаш океаннарда чоруп турар болгай. Олар кайыын согуг бээрил? Ол чер кырында турар аар ракеталардан дора айыылдыг.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, айтырыгны шиитпирлээрин күзевеске, ынчан айтырыглар дилеп, кылымал моондактарны тургузуп турар. Ынчалзажок олар, ол моондактар, маңаа чок кылдынган. Ол кончуг чугула. Ортумак ракеталарга, а олар Америкага стратегтиг ужур-дузалыг болгай, хамаарыштыр дугуржулгаларны дүжүргеш, кончуг улуг базымны кылган болгай бис. Стратегтиг ужур-дузалыг ракеталар дугайында айтырыгны шиитпирлеп тура, мурнуку одуругнуң чепсээн барымдаалавайн барган болгай бис. Бо бүгү бистиң чаагай тура-соруувустуң дугайын чугаалап турар. Ындыг турбуже, американнар чөпшээрешпейн барганнар.

Космос дамчыштыр олар шериг талазы-биле бистен артык күштүг болу бээр болгаш космоска кым тергиидей бээр болур, ол Черге база тергиидээр деп чугаалаан президентиниң чугаазын боттандырыптар бис деп, американнар бодап турар. Улуг күрүнезирек, идээргек чорукка удур бистиң туржур апаарывысты ол көргүзүп турар.

Ынчалза-даа делегей мурнукузу ышкаш эвес. Ол Каттышкан Штаттарның-даа, Совет Эвилелиниң-даа чагырткан чери болуксавас. Чурт бүрүзү бодунуң оруун шилип алыр, боду идеологиялыг, боду үнелиг чүүлдерлиг болур эргелиг. Бир эвес бис ону хүлээп көрбес болзувусса, делегей харылзаалары турбас. Ынчан сандараашкын болгаш чудурук чаар эрге турар. Бис ооң-биле кажан-даа чөпшээрешпес бис.

Америка улуг күчүлүг болгаш шериг талазы-биле бисти ажып турганы эрги үени кончуг сактып турар боор, дайындан ынчан бис экономика талазы-биле кошкай берген турган болгай бис.

Эрткен үе дээш ийлээшкин Америкада бар ышкаш. Ынчанмыже бистиң америк удурланыкчыларывыска бөгүнгү боттуг чүүлдү билип алырын сүмелээр херек. Ону олар база кылыр ужурлуг. Ынчанмас болза, бир эвес американнар бөгүнгү категориялар-биле бодап эгелевес болза, амгы боттуг чүүлдерни барымдаалавас болза, шын шиитпирлерни тывар талазы-биле бурунгаарлап шыдавас бис.

Айтырыг (болгар телевидениези). Мен Женевада чугаалажышкыннар соксавайн турар болгаш амдыгаа чедир-ле шиитпирлеттинмээн айтырыгларны шиитпирлээриниң аргазын тывар даалганы совет делегацияга совет удуртулга бээр деп турар кылдыр ынчаар билдим?

Харыы. Силерниң оюңар чөп-түр.

Айтырыг. Рейкьявиктиң соонда америк делегацияга база-ла ындыг инструкцияны бээр боор деп бодап турар силер бе?

Харыы. Чогум-на ындыг болур деп бодаар мен.

Айтырыг. (ЧТК телеграф агентилели). Силерниң бодап турарыңар-биле алырга, Рейкьявикке ужуражышкынның түңнели ниити-европа чорудулгазынга кандыг салдар чедирер ирги?

Харыы. Европаның политиктери-даа база улустары-даа мындыг кончуг харыысалгалыг үеде чогуур деңнелге турар апаар деп бодаар мен. Үе болза, кандыг-даа тодаргай боттуг чүүлдү болдурбас хоозун чулчуруушкуннарлыг медеглелдерни эвес, а дээштиг хөделишкиннерни негеп турар. Делегейниң улустары моган-шылаай берген, хоозун чулчуруушкунга делегейниң улустарының хоңну калган, делегейниң улустары: боо-чепсекти дүжүрерин, ядролуг чепсекти дүжүрерин херек кырында, боттуг базымны кылырын негеп турар. Моон алгаш көөрге, ындыг байдал улам күштелир деп бодаар мен. Мен ылаңгыя Европаның политиктериниң болгаш улустарының угаан-сарыылынга болгаш харыысалгазынга идегеп турар мен.

Айтырыг (америк Эн-би-си телекомпаниязы). Мээң билип турарым-биле алырга, Каттышкан Штаттарга салдар чедирер болгаш бодунуң бодалын өскертиринче ону албадаары-биле делегей ниитилежилгезиниң өске кежигүннериниң бир хевириниң лоббистери — көгүдүкчүлери кылдыр хөделиринче дорт кыйгырып турарыңар ол ышкажыл?!

Харыы. Бистерге силерниинде лоббизмниң кайы хире нептерээни, Америкада политиктиг чорудулгаларның канчаар боор турары билдингир. Чогум-на ооң уржуундан бо ужуражышкынга президентиге шиитпир хүлээп алыры берге болган боор-даа чадавас. Ынчалза-даа кажан чугаа тайбыңны быжыглаарының, ол сорулга-биле боттуг базымнарны кылырының дугайында чоруп турда, кажан каттышкан күженишкиннер херек, ол чүгле Каттышкан Штаттарга болгаш Совет Эвилелинге эвес, харын база бүгүдеге хамаарышкан турда, лоббизмниң дугайында эвес, а харыысалганы медерел билириниң дугайында, улустарның шынныг угаан-бодалының дугайында, бөгүнгү тайбыңны ышкаш үнелиг чүүлдүң дугайында, ону камгалаарының чугулазының дугайында чугаалаар херек деп бодаар мен. Ооң уржуундан тайбың дээш демисежип турар улустарны азы шимчээшкиннерни Совет Эвилелиниң талазында лоббистер кылдыр буруудадыры дээрге, дорамчылаан чорук-тур. Чугаа болза, улустарның боттарының политиктиг болгаш хамааты туружун камгалап турарының дугайында боор турар-дыр.

Айтырыг. («Моргунбладит» деп исланд солуну). Мен Исландияда солун ээзи-үндүрүкчүзү боор ажылдап турар мен. Рейкьявикке кээр дугайында шиитпир Силерге бергедээшкиннер таварыштырбаан ирги бе? Чүге дээрге, Исландия — НАТО-нуң кежигүнү болгай. Ооң-биле черлелештир бистиң чазаавыс Соңгу чүктү ядролуг чепсек чок зона кылдыр чарлаар эгелээшкинни үндүргенин билдингир болгай, ынчангаш бо талазы-биле Силерниң хамаарылгаңарны дыңнаксап тур мен.

Харыы. Мен бо тема-биле доозуксап турган мен, ынчангаш Исландияның парлалгазының төлээлекчизиниң айтырыын сеткил ханыышкын-биле ажыглаптайн. Исландияны ужуражышкынның боор болур чери кылдыр чогум-на бис саналдаанывысты сагындырыксай-дыр мен. Ынчангаш бо талазы-биле биске кандыг-даа бергедээшкиннер турбаан.

Бо ужуражышкынны организастаар талазы-биле бүгү айтырыгларны шиитпирлээр дээш Исландияның чазаа, Исландияның чону бодунуң бүгү курлавырларын — кижи-даа, организастаар-даа, материалдыг-даа талазы-биле курлавырларын ажыглааны дээш өөрүп четтиришкинин илередиксеп тур мен. Ол дээш өөрүп четтирдивис, маңаа бис эки турдувус. Исландияга хөй-хөй ужуражышкыннарны эрттирген Раиса Максимовнадан дыка хөй солун чүүлдерни дыңнап алдым. Ол бүгү хөлчок солун болган, бисти найыралчы байдал, бистиң чуртувуска улуг сонуургал өөртүп турар. Исландияга, исланд чазакка оларның кылган чүүлү дээш өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис. Силерниң улузуңарга чечектелиишкинни күзеп тур бис.

Силерниң айтырыыңарның сөөлгү кезээнге хамаарыштыр, силерниң чуртуңарның чазаа Соңгу чүктү ядролуг чепсек чок зона кылдыр чарлаар деп күзеп турарынга хамаарыштыр, бо талазы-биле бис аңаа байыр чедирип турар бис.

Эргим өңнүктер, кичээнгейлиг дыңнааныңар дээш четтирдим. Силерниң-биле бис үени ажыктыг эрттирген бис деп бодай-дыр мен. Силерге бүгү-ле чаагай чүүлдерни күзедим. Байырлыг.